

ÖRGÜTLERDE İNANÇLAR-TUTUMLAR TUTUMLARIN ÖLÇÜM YÖNTEMLERİ VE UYGULAMA ÖRNEKLERİ BU YÖNTEMLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Ersan Fazıl ÇÖLLÜ* & Yunus Emre ÖZTÜRK*

ÖZET

Dünyada insanlar devamlı olarak çevrelerini algılamakta, karşılaştığı kişi, olay, fikir, ülke, bitki vs. hakkında bilgi toplamakta ve topladığı bu bilgilere dayanarak düşünce, inanç ve değerler oluşturmaktadır. İnsanlar oluşturulan bu düşünce, inanç ve değerlerin etkisinde olarak karşılaştığı canlı ve cansız nesnelere karşı farklı davranmaktadır. İlk karşılaşılan durumdan farklı olarak davranma söz konusu olduğu zaman tutum oluşmuş demektir. Tutum kavramı kadar tutumların ölçüm yöntemleri de önemlidir. Çünkü insanların inanç ve tutumları önceden bilinirse, davranışları da önceden kestirilebilir ve düzeltilebilir. Ancak bütün sosyal ve psikolojik değişkenlerin ölçülmesinde olduğu gibi tutumların ölçülmesinde de zorluk ve belirsizliklerle karşılaşılır. Tutumlar ya bireyin davranışlarına veya o anki yaşantısına bakılarak ölçülmeye çalışılır.

ABSTRACT

People perceive the environment, collect information about the others, events, ideas, countries, plants that they encountered and they create ideas, beliefs and values based on the information that they gather. Under effect of these ideas, beliefs and values, people behave in different ways to the inanimate and animates they encountered. If the case of different behavior than the initial situation is in question, this means an attitude has been created. The measurement methods of the attitudes are important as well as the concept itself. If the beliefs and attitudes of people are known beforehand, the behaviors could be predicted and corrected. However, likewise the measurement of other social and psychological parameters, measurement of attitudes has restrictions and uncertainties. Attitudes are tried to be measured regarding to the behaviors or the lifestyle of the individual.

---

* Öğr.Gör. Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu

* Öğr.Gör. Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu

1.GİRİŞ

Ahmet Halk Partisine oy verdiği halde kardeşi Ayşe niçin Adalet Partisine oy vermektedir? Mehmet ömründe hiç bir Arapla tanışmadığı halde nedense Arapları sevmez; buna karşılık, hiç Pakistanlıyla da tanışmamıştır ama Pakistanları sever; bu sevme-sevmeme nasıl ortaya çıkmıştır? Hep "Duru" sabunu kullanan Necla televizyonda bir sinema artistinin Lux sabunu reklâmını seyrettikten sonra Lux sabunu almaya başlamış ve onun Purodan daha iyi olduğuna inanmıştır, niçin? Önceleri Anadol, Murat ve Renault otomobilleri arasında bir türlü tercih yapamayan Osman bunlardan birini aldıktan sonra, onun diğerlerinden çok daha iyi bir otomobil olduğuna neden kesinlikle kanaat getirir?

Görüldüğü gibi günlük hayatta sık sık kullandığımız tutum sözcüğü, birçok davranışı ve davranış değişikliklerini açıklamamıza yardımcı olur. Bu nedenle, bireyin sosyal bir birim olarak kabul edilmesi, birçok faktörün daha net ve geniş olarak tanınmasından sonra mümkün olabilmektedir. Sosyal yaşamda insanları etkileyen birçok faktör mevcuttur. İnsanların birçok davranışı, bu faktörlerle (özellikle diğer bireylerle) olan ilişkilerin algılanması ve değerlendirilmesi sonucu ortaya çıkmaktadır. İnsanlar birbirleriyle çelişen veya uyumlu olan sayısız düşüncelerin etkisi altındadır. Buna rağmen bireyler, sosyal ilişkilerini belirli bir düşünce kalıbı içinde oluştururlar. Kısaca insanlar canlı, cansız, soyut ya da somut nesnelere olan ilişkilerini düşünsel bir bütünlük içerisinde gerçekleştirirler.

İnsanlar dünyada kendileri için sınırlı olan kişi, kurum veya nesnelere devamlı karşı karşıyadırlar. Karşılaştığı bu uyarılardan sürekli olarak etkilenmekte, onlardan bazı bilgiler almakta, onlara karşı bir inanç veya düşünce sistemi oluşturmaktadır. Bu inanç veya düşünce sisteminin sonucu olarak da söz konusu olan nesnelere karşı özel bir davranış sergilemektedir. Başka bir deyişle insanlar ilk defa karşılaştığı canlı veya cansız objelere karşı bir düşünce veya inanca sahip olurlar. Yani kişi bir nesne ile ilk defa karşılaştığı zaman tutum oluşmamaktadır. Eğer kişi tekrar söz konusu olan canlı veya cansız nesne ile karşılaştığında aynı davranışları sergilerse tutum oluşur.

Dünyada insanlar devamlı olarak çevrelerini algılamakta, karşılaştığı kişi, olay, fikir, ülke, bitki vs. hakkında bilgi toplamakta ve topladığı bu bilgilere dayanarak düşünce, inanç ve değerler oluşturmaktadır. İşte oluşturulan bu düşünce, inanç ve değerlerin etkisinde kalarak insanlar karşılaştığı canlı ve cansız nesnelere karşı farklı davranmaktadır. İlk kar-

şlaşlan durumdun farklı olarak davranma söz konusu olduğu zaman tutum oluşmuş demektir.

Tutum kavramı kadar tutumların ölçüm yöntemleri de önemlidir. Çünkü insanların inanç ve tutumları önceden bilirse, davranışları da önceden kestirilebilir ve düzeltilebilir. Ancak bütün sosyal ve psikolojik değişkenlerin ölçülmesinde olduğu gibi tutumların ölçülmesinde de zorluk ve belirsizliklerle karşılaşılır. Tutumlar ya bireyin davranışlarına veya o anki yaşantısına bakılarak ölçülmeye çalışılır.

Bu nedenle çalışma da tutum kavramı, bileşenleri ve özellikleri incelendikten sonra tutum ölçüm yöntemlerine de değinilecektir.

1. Tutumlar ve İnançlar

İşletme ortamında inançlar ve tutumlar birbirleri ile neden-sonuç ilişkisinden ötürü sıkı bir bağlantı içindedir. İnançlar, bireylerin kendi iç dünyaları ile ilgili algıların ve tanımların meydana getirdiği sürekli duygulardır. İnançlar, bilgi, kanaat ve dini duyguları kapsayan bir psikolojik olaydır. Ve çoğu zaman bireylerin ilkelerinin kaynağı haline gelirler. Tutumlar ise belirli değer yargılarının ve inançların içinde saklıdır. Tutum, bireyin kendi dünyası ile ilgili olarak belirli değer yargılarına ve inançlarına bağlı olarak ortaya çıkan tanıma süreçleridir. Tutumlar dayandıkları inanç ve değer yargıları devam ettikçe devamlılıklarını sürdürürler.

İnançlar insan psikolojisinin vazgeçilmez unsurlarıdır. Çünkü inançlar sayesinde insanların psikolojik dünyaları devam eder. Aksi takdirde dış etkenlerin tesiri ile dengesiz birer kişi olup çıkarlar.

Tutumlar bireyseldir. Başka bir deyişle tutum, bireye atfedilen bir eğilimdir. Yani, tutumun doğrudan gözlemlenebilen bir özellik olmadığını, ancak bireyin gözlemlenebilen davranışlarından dolayı olarak varsayıldığını ve o bireye atfedilen bir eğilim olduğu anlamına gelmektedir. Tutumlar gözlemlenemez ancak tutumlar davranışlara yansıdığına artık gözlemlenebilir. Tutumlar ilk defa Rosenberg ve Hovland tarafından 1960 yılında incelenmeye başlamış ve sınıflandırılmıştır.

Tutum kavramı, insanları tanımlamak ve onların davranışlarını açıklamak için sık sık kullanılmaktadır. İnsanların çoğunun tutumun ne olduğu hakkında fikirleri olmasına rağmen bu kavramı tanımlamaları oldukça zor olmaktadır. Algılama, dünyaya açılan kişisel bir pencere ise tutumları kişiye açılan bir dünya penceresidir. (Gregory -Northcraf, 1994:79)

1.1. Kavram

Bilimsel olarak incelenmesi 19 yy'da başlayan tutum, Latince olan kökeninde "harekete hazır" anlamına gelmektedir (Arkonacı 2001:158). Sosyal bilimlerdeki pek çok kavram gibi tutum kavramıyla da ilgili tam bir görüş birliği oluşmamıştır. Bunun sonucu, tutumun geleneksel tanımlarından her biri tutumun ne olduğuna ilişkin az da olsa farklı bir kavramlaştırma içermekte ya da tutumun farklı yönünü vurgulamaktadır. Bu bölümde tutumun farklı boyutlarını görebilmek ve bir tutum kavramı oluşturabilmek için bu tanımları gözden geçirmekte yarar görülmektedir.

Thurstone (1931) tutumu, "psikolojik bir objeye yönelen olumlu veya olumsuz bir yoğunluk sıralaması ve derecelemesidir" şeklinde tanımlamaktadır (Thurstone 1967:77-79).

Allport (1935)'a göre tutum, "yaşantı ve deneyimler sonucu oluşan, ilgili olduğu bütün obje ve durumlara karşı bireyin davranışları üzerinde yönlendirici ya da dinamik bir etkileme gücüne sahip duygusal ve zihinsel hazırlık durumudur" (Allport 1967: 68)

Bir başka tanıma göre tutum, "bireyin içinde yaşadığı toplumda önemli olduğu düşünülen örtülü ve güdüleyici bir tepkidir". Doob sonuçlardan çok bir tutumun ne olduğu üzerinde durmuştur ve yaptığı tanım bir tutumun bireyin nasıl davranacağı üzerinde etkili olduğuna ilişkin bir varsayım içermekle birlikte, açık davranışı içermemektedir.

Thurstone'un tanımı ile benzerlik gösteren Stanford'un tutum tanımı "objelere ve sembollere olumlu veya olumsuz bir tepki göstermeye hazırlık durumudur" şeklindedir. Bu tanıma göre tutum, bireyin davranışlarını yönlendirici bir unsur olarak ele alınmaktadır. Ayrıca yaşantı ve deneyimlerle örgütlendiği belirtilerek tutumun bir öğrenme süreci sonunda oluştuğu belirtilmektedir. Allport tutumu temelde belirli bir yönde davranmaya hazırlık ya da eğilim olarak görmekte ve onun davranışa ilişkin olarak verebileceği bilgileri vurgulamaktadır.

Katz tutumu, "bireyin sahip olduğu değerler dizgesine bağlı olarak bir simgeyi, bir nesneyi, bir kişiyi veya dünyayı iyi ya da kötü, yararlı ya da zararlı yönleriyle algıladığı bir on düşünce biçimidir" diye tanımlamaktadır. Diğer bir deyişle tutum, "bireyin çevresindeki bir simgeyi, bir nesneyi ya da bir olayı olumlu ya da olumsuz bir şekilde değerlendirme eğilimidir" (İnceoğlu 1993: 13). Bu tanımla Katz tutumun olumlu ve olumsuz olabileceğini ve bireylerin de çevrelerini bu iki şekilde değerlendirdiklerini söylemektedir. Daha açık bir anlatımla, Katz da Thurstone'un tanımladığı gibi tutumun, olumlu ve olumsuz olmak üzere iki yönü olduğunu ve bireylerin çevrelerindeki bütün tutum objelerini bu şekilde değerlendirme

eğiliminde olduklarını belirtmektedir. McClelland için de tutum, "bireyin şimdiki davranışını belirleyen geçmiş deneyimlerinin bir özetidir." Sherif ve Sherif ise, "Bir tutum, psikolojik bir sürecin herhangi bir değer yargısıyla damgalanmış bir nesne veya duruma ilişkin olarak bireyin olumlu mu yoksa olumsuz mu duygusal tepki göstereceğini belirleyen oldukça sürekliliği olan bir hazır olma durumudur" şeklinde tanımlamaktadırlar. Bir tutum bir kez bireyde yerleştikten sonra bunun durgun duygusal bir özelliği vardır. Sherif tutum tanımına güdü kavramını da eklemiştir. Sherif’e göre bilişsel, güdüsel ve davranışsal bir yapısı olan tutum, bireyin dış dünyaya ilişkin her türlü duygusunu içerir (Tolan 1985: 260)

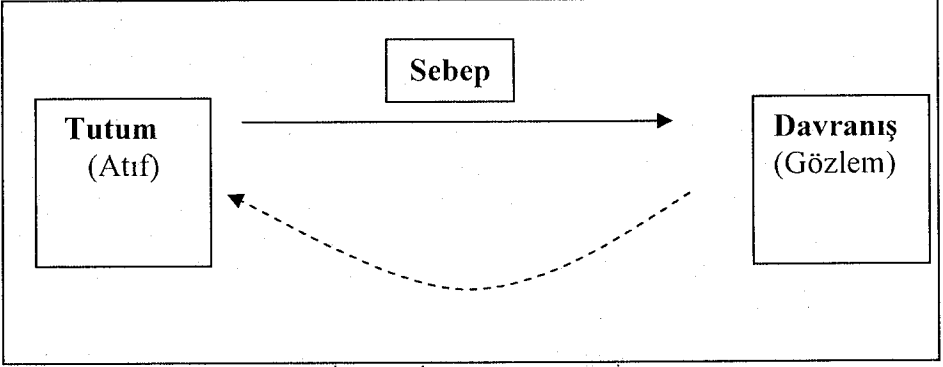
1.2. Tanım

Tutumlar çeşitli şekillerde tanımlanabilir. Birçok sosyal psikologun farklı kurumsal yaklaşımlardan hareket ederek tutumları farklı şekillerde kavramlaştırdıklarını yukarıdaki başlıkta gördük. Bugün birçok sosyal psikolog tarafından kabul edilen ve yukarıda aktarılan tanımları da içine alan tanım şu şekildedir: "Tutum, bir bireye atfedilen ve onun bir psikolojik obje ile ilgili düşünce, duygu ve davranışlarını düzenli bir biçimde oluşturan bir eğilimdir."

Bu tanımın içerisinde geçen kavramlara göre bir çözümleme yaparsak: En basta, tutumun bir bireye ait olduğunu görüyoruz. Tutum kavramının sosyal psikolojide ilk gelişmesi sırasında Faris kamusal tutumları bireysel tutumlardan ayırt etmişse de bugün için böyle bir ayırım yapılmamakta ve tutumlar bireysel olarak ele alınıp ölçülmektedir. Ancak, örneğin, örneklem surveyi gibi yöntemler kullanılarak çok sayıda bireyin tutumları ölçüldüğünde grup tutumlarından söz edilebilir ya da çeşitli gruplar tutumları bakımından birbirleriyle karşılaştırılabilir.

Tanımın üçüncü ve son kelimeleri birbiriyle ilişkili olarak önemlidir. Bunlara göre, tutum bir bireye atfedilen bir eğilimdir. Yani, tutumun doğrudan gözlenebilen bir özellik olmadığını, ancak bireyin gözlenebilen davranışlarından dolaylı olarak varsayıldığını ve o bireye atfedilen bir eğilim olduğunu görüyoruz. Demek ki, tutum, gözlenebilen bir davranış değil, davranışa hazırlayıcı, bir eğilimdir. Örneğin, ihtiyacı olduğu halde karısının ve kızının çalışmasına izin vermeyen Ahmet’in, bu davranışından, kadınların çalışmasına karşı olumsuz bir tutumu olduğuna ya da kadınlarla ilgili olarak genellikle tutucu bir tutuma sahip olduğuna karar vere biliriz. Tutuculuk (tutum) gözle görülmez; fakat gözle görülebilen bazı davranışlara yol açtığından, bu davranışların gözlenmesi sonucu, bu tutumun var olduğu öne sürülebilir. Basit bir sema ile gösterecek olursak:

Tablo 1. Basit Tutum-Davranış İlişkisi

Kaynak: Çiğdem Kağıtçıbaşı, Yeni İnsan ve İnsanlar, Evrim Yay. İstanbul.s.102

Burada da görüldüğü gibi, bir davranış, bir tutuma atfedilir, örneğin, "Ahmet karısını ve kızını çalıştırmaz çünkü çok tutucu dur" gibi.

Tanımımızda geçen bir diğer önemli kavram "psikolojik obje"dir. Bu terim, birey için bir anlam taşıyan, bireyin farkında olduğu herhangi bir obje demektir. Örneğin, Ahmet'in üstünde çalıştığı masa, Ahmet için hiçbir anlamı olmayan bir fiziksel objedir. Ahmet, o masada çalışırken, masanın farkında bile değildir. Hâlbuki Mehmet'in çalışma masası, ona babasından yadigâr kal mistir, Mehmet için çok özel bir değeri vardır. Mehmet o masayı çok sever, arada bir cilalar, vb. gibi. Bu durumda, Mehmet'in masası, onun, hakkında, olumlu tutum geliştirmiş olduğu bir psikolojik objedir. Ahmet'in masası ise, Ahmet için bir psikolojik obje değildir. Demek ki, herhangi bir şey bir birey için bir tutum objesi olduğu halde, başka bir birey için olmayabilir.

Ayrıca, herhangi bir obje, nitelik değiştirerek bir kimse için psikolojik bir obje haline gelebilir. Gene masa örneğini ele alacak olursak, Ahmet kendi eski masasının aynını bir antikacı dükkânının vitrininde üstünde çok pahalı bir fiyat etiketiyle görürse, birdenbire farkında bile olmadığı eski masasına karşı olumlu bir tutum geliştirebilir; böylece masası, Ahmet için psikolojik bir obje haline gelmiştir.

Bir birey için her şey psikolojik obje olabilir, örneğin, sevdiği kişiler, nefret ettiği kişiler, yeni tasman komsu, sol ve sağ fikir cereyanları, milliyetçilik, aile plânlaması, hızlı nüfus artışı, is arkadaşları, vb. gibi. Bunlara ve etrafındaki başka pek çok şeye karşı bireyin belirli tutumları olabilir.

Tanımımızı çözümlenmeye devam edecek olursak, düşünce, duygu ve davranışların düzenliliği söz konusu olmaktadır. Demek ki bir tutumun meydana getirdiği sadece bir davranış eğilimi ya da sadece bir duygu değil, düşünce-duygu-davranış eğilimi bütünleşmesidir. Dolayısıyla tutum denince akla düşünce, duygu ve davranış eğilimi gelir. Bu üçlü aynı zamanda literatürde tutumun öğeleri olarak incelenmiştir.

1.3. Öğeleri

Tutumların, bilişsel, duygusal ve davranışsal olmak üzere üç ögesi vardır. Bu öğeler arasında genellikle iç tutarlılık olduğu varsayılmaktadır. Bu varsayıma göre bireyin bir konu ile ilgili bildikleri o konuya olumlu bakmasını gerektiriyorsa (bilişsel öge), birey o konuya ilişkin olumludur (duygusal öge). Bunu sözleri veya davranışları (davranışsal öge) ile gösterir. Dolayısıyla tutumlar yalnızca bir davranış eğilimi ya da sadece bir duygu değil, biliş-duygu-davranış eğilimi bütünleşmesidir. (İnceoğlu 1993: 15). Bu öğeler ve öğelerle ilgili kavramlar **Şekil 2.** de gösterilmiştir.

Tablo 2. Tutumun Öğeleri ve İlgili Kavramlar

ÖĞELER	ÖNEMLİ KAVRAMLAR	TUTUM
Bilişsel	Farkındalık/Bilgi/İnanç/Algılama/İlgi	“Portakalda birçok vitamin vardır.”
Duygusal	Arzu/hoslanma/sevme/Tercih	“Portakalın tadına bayılırım”
Davranışsal	Eylem/deneme/benimseme	“Her sabah bir portakal yerim”

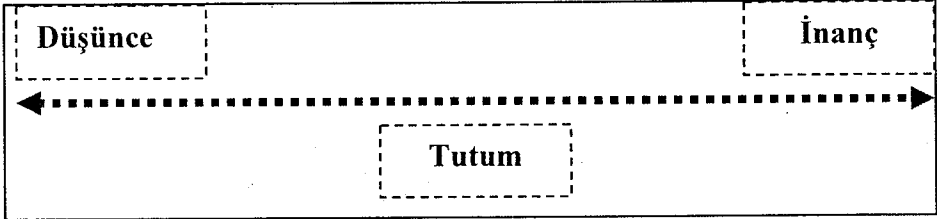
Kaynak: Yunus Emre Öztürk, **Tutumlar ve Ölçüm Yöntemleri**, Doktora Ders Sunumu, Konya, 2005

1.3.1. Bilişsel Öge

Tutum nesnesine ilişkin düşünce, bilgi ve inançlar bilişsel bileşeni oluşturur. Birey, bazı kaynaklardan tutum nesnesi konusunda bilgiler alır ve bu bilgileri kendi zihinsel yapısından mevcut diğer bilgilerle birleştirir ve bir inançlar sistemi oluşturur.

Tutumlar, düşünceler ve inançların birçok ortak noktası vardır ve ayırt etmek kolay değildir. Üçü de çeşitli şekillerde tepki göstermek için öğrenilmiş eğilimlerdir.

Tablo.3. Düşünce Tutum İnanç Arası İlişki

Kaynak: Yunus Emre Öztürk, **Tutumlar ve Ölçüm Yöntemleri**, Doktora Ders Sunumu, Konya, 2005

Bu üç kavramı bir doğru üzerinde yerleştirirsek (**Şekil.3.**) düşünceler ve inançlar iki uçta, tutumlar ise ortaya yerleştirilebilir. Tutumlar düşüncelerden daha uzun omurlu ve köktencidirler, bununla beraber inançlar kadar derinlerde saklanmamışlardır. İnançlar ile tutumlar arasında tutarlılık vardır. Tutumlar, destekleyici inançlardan doğal ve kaçınılmaz bir şekilde doğar gibidir. Tutumlar düşüncelerden daha uzun omurlu ve köktencidirler, bununla beraber inançlar kadar derinlerde saklanmamışlardır. İnançlar ile tutumlar arasında tutarlılık vardır. Tutumlar, destekleyici inançlardan doğal ve kaçınılmaz bir şekilde doğar gibidir. Tutumun bilisel ögesi inançlarla birlikte ele alındığından, inançlar ile ilgili açıklama yapmakta yarar vardır. Eren inancı "bireylerin kendi dünyalarını bir yönü ile ilgili algıları ve tanımların oluşturduğu sürekli duygular ağıdır" şeklinde tanımlamaktadır (Eren 2001: 173). İnançla ilgili bir başka tanım "bireyin kendi dünyasının herhangi bir yönüne ilişkin algı ve bilişlerinin, tek boyutlu olarak örgütlenmesi ya da bir savın, olaylar bütününe olduğu gibi irdelenmeksizin kabul edilmesidir" şeklindedir. Özetle inanç; "bireyin bir konu ile ilgili bilişlerinin tümüdür". Algılar ve bilişler, kendi içlerinde örgütlerdir ve inançlar bu örgütlerin birleşmesi ile ortaya çıkar. Bir şeye inandığımızı belirttiğimiz zaman, bizim için gerçeğin o olduğunu ifade etmek isteriz. Bu inançlar ster gerçek olsun, ister yanlış olsun olsun, ister dayanıksız olsun (kişiye özgüdür), bireyin bir konudaki geçmişte öğrendiklerini ve edindiklerini özetler ve gelecekteki olayları algılayışını, yorumlayışını etkiler (Köklü : 82). İşte inanç bu sekliyle, tutumların bilisel ögesinde yer almakta ve içerdikleri bilgi ve inanç; derecelerine göre tutumları farklılaştırmaktadır (Eren 2001: 180). İnanç ve tutum kavramlarının birbirlerine neden-sonuç; ilişkisiyle bağlı olduğu söylenebilir.

İnanç; kavramına, nesne ya da olayların nitelikleri ya da varlıklarına ilişkin, biçimleyici değerlendirmeleri içeren duygusal öge katıldığında da, inançlar tutuma dönüşür. Her tutumda inançlar vardır, ancak her İnanç; tutum oluşturmaz (İnceoğlu 1993: 105). Tutumların bilişsel ögesi her bir kişinin bilgisel evrimi sonucudur. Bir tutumun inanç; yönü ile duygu yönü karşılıklı olarak birbirlerini etkilerler.

Kısaca bilişsel öge, bir inanç ifadesinin kabul edilmesidir; diğer bir anlatıma, tutum objeleri hakkındaki inançlarımızı içerir. Bir objeye yönelik olumlu veya olumsuz bir tutum varsa, o obje hakkında olumlu veya olumsuz bir inanç da olacaktır. Örneğin portakalda birçok vitamin vardır. (şekil.2.)

1.3.2. Duygusal Öge

Tutumun duygusal ögesi, insanın tutum nesnesine ilişkin duygu ve değerlendirmelerinden oluşur. Başka bir deyişle duygusal bileşen, bireyin tutuma konu olan canlı-cansız, soyut-somut olan şeylere karşı heyecanlarını ifade etmektedir. Tutum nesnesi hoş gidebilir veya gitmeyebilir. Sevilir veya sevilmez gibi yargılar da tutumun duygusal ögesini oluşturur. Duygusal öge, tutuma devamlılık verir, tutumu şekillendirir ve tutumu itici yapar. (Erdoğan 1999: 366)

Duygusal öge, aynı zamanda bireyin değerler sistemi ile yakından ilgilidir. Tutum objesinin olumlu ya da olumsuz duyguların doğmasına neden olur. Tutumu inanç ve değerlerden ayıran en önemli özellik, tutumların duygusal bileşeninin olmasıdır.

Duygusal bileşen, kişinin tutum objesine karşı gözlenebilen duygulardır. Örneğin, kişinin tutum nesnesini gördüğü zaman kalbinin çarpmasının hızlanması, heyecanlanması, terlemesi gibi fizyolojik tepkiler duygusal ögeyi ifade etmektedir. Kısaca duygusal bileşen, kişiden kişiye değişen ve gerçeklerle açıklanamayan, sevmeye ya da sevmeme yönünü oluşturan duygusal bir durumdur.

Tutumlar çoğu kez görüş bildirilerek ifade edilir.örneğin "Portakalın tadına bayılırım" (şekil.2.) gibi..

1.3.2. Davranışsal Öge

Tutumların üçüncü ögesini, davranışsal öge oluşturmaktadır. Bireyin belirli bir uyarıcı grubundaki tutum objesine ilişkin davranış eğilimini yansıtır. Söz konusu davranış eğilimleri sözler ya da diğer hareketlerden gözlenebilir. Bu davranışlar bireyin alışkanlıkları, normları ve söz konusu tutum objesi ile doğrudan ilişkili olmayan tutumların da etkisi altındadır. Dolayısıyla davranışsal ögeden söz ederken öncelikle iki tür davranış yani

duygusal ve normatif davranışı birbirinden ayırmak gerekir. duygusal davranış, tutumun objesinden hoşta giden ve gitmeyen bir durumla ilişkilendirilmesi sonucu ortaya çıkar. normatif davranış ise, doğru davranışın ne olduğu konusundaki inançlara dayalı davranıştır. Bu normlar küçük gruplar ya da alt kültürlerin birey davranışı üzerindeki etkisidir. Bireyin bağlı olduğu grup ya da alt kültürde, bir davranış doğru olarak görülüyorsa birey bu davranışı hoşuna gitmese de yapar.

Davranışsal öge duygu ve kaniya uygun olarak hareket etme eğilimidir. İnsanlar çeşitli nedenlerle her zaman duygularına uygun bir şekilde davranmaz ya da davranamazlar, ama duygulara uygun hareket etme eğilimi daima mevcuttur.

Tutumların davranış ögesi bireyin duygu ve kanısına uygun hareket etme eğilimini içermektedir. Yine yukarıda belirtildiği gibi bireyler her zaman duygu ve kanılarına uygun biçimde davranmaz veya davranamazlar. Bazı psikologlar bir tutumun davranış ögesinin duygusal ögeyi etkilediği görüşündedirler. Tutumlarla ilgili 1940 ve 1950'lerde yapılan araştırmalar tutumların öğelerinin genellikle tutarlı olduklarını kanıtlamıştır. Özellikle, güçlü, yerleşik tutumlarda bu tutarlılık daha fazla görülmektedir. Bazen öğelerin tutarsızlığı söz konusu olabilir. Bir tutumun öğelerinin uyumsuzluğu tutumlarda bazı değişmelere neden olan bir yerleşmemişlik, rahatsızlık unsurudur. Sonuç olarak Kağıtçıbaşı'nın da belirttiği gibi (Kağıtçıbaşı 1999: 106) "Bir eğilimin tutum olarak değerlendirilebilmesi için asgari şart, bir zihinsel değerlendirmedir. Ancak kişilerin zaman içinde geliştirdiği yerleşik tutumların çoğu duygusal ve davranışa yönelik öğeleri de içerir".

1.4. Özellikleri

Tutumların hem tüm olarak, hem de tek tek bileşenleri için söz konusu olan bazı özellikleri vardır (Odabası-Barış 2002: 164-165). Kişilerin tutumları bu özelliklerdeki farklılıklardan kaynaklanmaktadır.

Güç Derecesi: Her tutumun bir gücü vardır. bu güç, üç bileşenin güçlerinin toplamı olarak düşünülebilir. Tutumlar ve bileşenler güç bakımından farklı olabilirler. Yerleşmiş tutumların gücü ve onu oluşturan bileşenlerin güçleri de yüksek olur. Aşırı olan tutumların da güçlü olduğu bilinmektedir. Güçlü ve aşırı tutumların değiştirilmesi, aşırı olmayan ve güçsüz tutumlara göre daha zordur.

Karmaşıklık: Tutumlar, bileşenlerinin karmaşıklık derecelerine göre farklı olabilirler. Bileşenleri karmaşık olan tutumların karmaşık, bileşenleri yalın olan tutumların ise yalın olacakları söylenebilir.

Diğer Tutumlarla İlişki ve Merkezcilik: Kişilerin tutumları, diğer tutumlarla ilişkileri bakımından farklılık gösterir. Bazı tutumların, diğer tutumlarla ilişkileri sıkı iken, bazıları kopuk olabilirler. Bir tutumun diğer tutumları etkisi altına aldığı durumlara da rastlamak olasıdır.

Bileşenlerarası Tutarlılık: Yapılan araştırmalar tutum bileşenlerinin genellikle birbirleriyle tutarlı olduklarını göstermektedir. Eğer, bileşenler arasında tutarsızlık var ise, bu durum tutumlarda değişme nedeni olacaktır.

Tutumlararası Tutarlılık: Kişilerin tutumları genellikle tutarlı olma eğilimi göstermesine karşın, tutumların var olması için, şart değildir. Tutarlılığın derecesi de somut olaylara göre değişebilmektedir.

2. Tutumların Ölçüm Yöntemleri

Tutumların ölçülmesi Amerika'da büyük bir endüstri haline gelmiştir. İnsanların tutumları hakkında bilgi edinmek için gösterilen bu çabanın nedeni, onların tutumlarını bilmekle, davranışları önceden kestirmek ve kontrol etmeyi sağlayabilmektir (Eren 2001: 181). Örneğin bir işletmeci işletmenin plan ve programlanma, iş yerinin düzenine, amirin davranışlarına ve ücretleme yöntemlerine ilişkin işçilerin inanç ve tutumlarını bilirse, işletmenin daha iyi bir sosyal ortamda ve daha verimli bir şekilde çalıştırılması için gerekli önlemleri alabilir. Bu şekilde, herkesçe beğenilecek bir program geliştirme olasılığı artar. Bir başka örnek de eğitimden verilecek olursa, ezberci eğitimden aktif eğitime geçildiğinde uygulamanın verimli olabilmesi öğrenci, öğretmen ve yöneticilerin araştırma, istatistik, bilgisayar ve ölçmeye ilişkin tutumlarının olumlu olmasını gerektirir.

Tutumların olumlu ya da olumsuz olduğunun bilinmesi uygulamada gerekli önlemlerin alınmasını sağlar. Tutumların fiziksel bir boyutu olmadığı için diğer bir deyişle soyut kavramlar oldukları için ölçülenmesi oldukça güçtür. Tutumlar gizli ya da varsayılan değişkenlerdir. Bundan dolayı tutumlar doğrudan ölçülemezler.

Bireylere herhangi bir tutum objesi ya da konusu ile ilgili tutumları sorulduğunda, çoğunlukla tam bir- cevap vermezler, yüzeysel ya da yanlış ifadelerde bulunurlar. Bu nedenle bireylerin tutumlarını öğrenmek için onların düşünceleri, duygulan ve tepki eğilimleri ile ilgili bilgi edinilmeye çalışılır (Thurstone 1967: 78).

2.1. Ölçüm Çeşitleri

Tutumların ölçülmesinde gözlem, soru listeleri, tamamlanmamış cümleler ve hikayeler anlatma gibi çeşitli yöntemler ile yanlışı seçme tekniği, içerik analizi gibi çeşitli teknikler de kullanılmaktadır. Kısaca tutum ölçümü ile ilgili çalışmalar üç kategoride toplanabilir. Bunlar:

1. Bireyin ortaya koyduğu davranışlardan çıkarsamalar yapmaya izin veren yöntemler. Bunda gözleme dayalı olarak veri toplamalı ve tutum davranış ilişkisi kurulmalıdır.
2. Bireylerin fizyolojik tepkilerine dayalı olarak çıkarsamaların yapılmasıdır.
3. Bireylerin bir dizi ifade-madde ya da sifata verdikleri tepkilere dayanarak çıkarsamalar yapmaya olanak sağlayan yöntemler. Bu yöntemler **ölçekleme** olarak tanımlanır ve **ölçek** olarak ifade edilir.

Yukarda belirtilen yöntemlerden "ölçekleme" yöntemleri tutum ölçme yöntemleri içerisinde en önde gelen ve yaygın olarak kullanılanıdır.

2.2. Tutum Ölçekleri

Tutum ölçekleri, temelini fizik ölçülerinden alan, psikolojik ölçekleme yöntemlerinin özel bir türüdür ve bir bireyi belli tutum konularına ilişkin tepkilerinin, belli kurallara göre sayısal olarak değerlendirilmesi esasına dayanır (Baysal 1981: 56) Örneğin fizikte dalga uzunluğu dile getirilen renkler, yanlıca kırmızı, sarı, mavi gibi ana renkleri değil, aynı zamanda arada yer almış bütün renkleri içeren bir ölçek üzerine ölçülür. Bu şekilde, kaba ayrımlarla yetinilmeyerek bir ölçüm boyutuna ilişkin dereceleme ölçüye vurulmuş olur. Bunun gibi, bir grup bireyin bir tutum bakımından katılımları çeşitli kategorilere ayrıldığında ve bu tür kategorilerin yeterli olduğu durumlarda elverişli bir ölçüm yapılmış olur. (Sencer-Irmak 1984: 32)

Tutum ölçülürken araştırma konusu olan tutum objesi ile ilgili, cümle, sıfat ya da madde-ifadeler dizisi olan bir liste hazırlanır. Bireylerin bu sıfat ya da ifadeleri dizisine gerçek duyguları doğrultusunda tepkide bulunmaları istenir. Bu cümle, sıfat ya da ifadeler listesine ölçek denilmektedir. Yani tutum ölçekleri bireyin iç dünyasını ortaya çıkarmak üzere oluşturulmuş bir dizi cümleye-ifadeye bireyin cevap vermesi için hazırlanmış anketlerdir. Tutum ölçümünde sonuç, bir bireyin duygularının yoğunluğunun tutum objesinin lehinde mi, aleyhinde mi olduğunu yansıtmaktır.

Tutum ölçeklerinin kullanılma amaçları aşağıda verildiği şekilde özetlenebilir (Özgüven 1998: 91)

1. Tutum ölçekleri bireylerin belirli tutum ve değerlerinin belirlenmesinde kullanılır.
2. Bireylerin gözlenen tutum ve değer yargılarını etkileyen aile ve genel çevre faktörlerinin incelenmesi amacıyla kullanılır
3. Kişilik ölçekleri ile birlikte davranışı etkileyen önemli bir faktör olarak bireyin uyum problemlerinin teşhisinde kullanılır.

3. Tutum Ölçek Türleri

Tutumların ölçülmesi ile ilgili çabalar ve bu konudaki gelişmeler incelendiğinde bazı temel yaklaşımlar görülmektedir. Bunlar arasında Bogardus’un Toplumsal Uzaklık ölçeği, Thurstone Eşit Görünümlü Aralıklar Ölçeği, Likert’in Dereceleme Toplamlarıyla Ölçekleme Tekniği, Guttman’ın Yiğışimli (birikimli) Ölçekleme tekniği, standardize edilmiş ölçme teknikleri olarak anılmaktadır.

3.1. Bogardus Toplumsal Uzaklık Ölçeği

İlk tutum ölçme tekniği olan bu ölçek, Bogardus tarafından 1925 yılında insanların, diğer ırklar, dinler ve sınıflardan olan kişilerle ilişkileri kabul veya red derecelerini kıyaslamak amacıyla geliştirilmiştir.

Toplumsal uzaklık kavramı ilk kez Simmel’in Toplumsal Farklılıklar adlı çalışmasında ortaya çıkmıştır. Ölçeğin temel mantığına göre “Eğer sizinle aynı mahallede yaşamayı kabul ediyorsam aynı zamanda aynı kentte aynı ülkede yaşamayı da kabul ediyorum.” demektir. Bogardus, geliştirmiş olduğu ölçeği ilk kez 1926 yılında, 24 üniversiteden gelen 1725 Avrupa kökenli Amerikalı öğrenci üzerinde kullanmıştır. Çalışmalar 10’ ar yıllık periyotlarla 1946, 1956, 1966 yıllarında da tekrarlanmıştır. Ancak 1936 yılında Bogardus yurt dışında olması nedeniyle uygulama yapılamamıştır (Arul, 2006).

3.1.1. Geliştirilmesi

Bu ölçek, herhangi bir grubun toplumsal bakımdan benimsenme derecesi ölçülmek üzere bir ön sınamadan geçirilmeden seçilmiş bazı maddelerden oluşmaktadır. Bogardus ölçeği çalışan maddelerin bazılarının diğer maddelere kıyasla incelenen değişkenlerin daha iyi göstergeleri olduğu varsayımına dayanmaktadır. Özgün biçimiyle Bogardus ölçeğinin uygulama yönergesi ve ölçeği oluşturan maddeler aşağıda verilmiştir:

“İlk duygusal tepkilerime göre, aşağıda adı geçen etnik toplulukların üyelerinin sunulan çeşitli ilişki gruplarından bir yada bir kaçını kabul ederim.”

1. Evlilik yoluyla yakın akrabalığa,
2. Kişisel bir dost olarak kulübüme,
3. Komşu olarak mahalleme,
4. İş arkadaşı olarak ülkeme,
5. Yurttaş olarak ülkeme,
6. Sadece bir konuk olarak ülkeme kabul ederim.
7. Ülkemden Çıkarılmalıdır.

Tablo 4: Amerikalıların Çeşitli Etnik Gruplara Karşı Tutumları-Kabul Ederim

	Evlilik yoluyla yakın akrabalığa (%)	Kişisel dost olarak kulübüme (%)	Komşu olarak mahalleme(%)	İş arkadaşı olarak ülkeme (%)	Yurttaş olarak ülkeme (%)	Konuk olarak ülkeme (%)	Ülkemden Çıkarılmalıdır (%)
Amerikalılar	90	92	93	92	91	1	0
Kanadalılar	87	93	96	96	96	2	0
İskoçyalılar	78	89	91	93	93	2	0
İrlandalılar	70	83	86	90	91	4	1
Galliler	61	72	80	81	86	5	0
Fransızlar	68	85	88	90	93	4	1
İngilizler	94	97	97	95	96	2	0
İskoç İrlandalılar	73	82	88	89	92	17	0

Kaynak: M. J. Arul, **Bogardus' Social-Distance Scale**, <http://www.geocities.com/Athens/5503/atti2-b.html> (18.07.2006)

3.1.2. Değerlendirilmesi

Toplumsal uzaklık ölçeği, uygulama ve planlama kolaylığı nedeniyle etnik tutumların ölçülmesinde kullanılan bir ölçektir. Bu ölçeğin tüm versiyonlarında, bütün etnik gruplar yada ırklar için verilen toplam puanların ortalamaları, en az 1.00, en çok 7.00 arasında değişen RDQ (Racial Distance Quotient) irksal uzaklık değerlerini verir. Ölçekte sonuçları değerlendirmeyi güçleştiren birkaç ciddi yönetsel sorun bulunmaktadır. Bu sorunlardan başta geleni, ölçeğin iç tutarlılığı ve tek boyutlu olup olmadığıdır. Ölçeğin uygulandığı çeşitli durumlarda genel olarak cevaplar arasında önemli tutarsızlıkların belirdiği görülmemiştir, örneğin yakın bir ilişki için benimsenen bir etnik grubun daha uzak bir ilişki için itildiğine ender olarak rastlanmıştır. Ancak, yine aynı uygulamalar, ölçeğin tam bir iç tutarlılığa sahip olmadığını da ortaya koymuştur.

Bogardus ölçeğinde bir başka sorun ölçekte kullanılan maddelerin seçiminin nesnel bir temelden yoksun olmasıdır. Ölçek maddeleri deneysel bir işlemle değil sağ duysal yada mantıksal bir işlemle saptanmıştır. Bu nedenle maddelerin aynı sürekliliğe ilişkin olup olmadığı bilinmediği gibi, ölçüm boyutunun iki uç derecesi arasında tüm olası durumları kapsayıp kapsamadığı da belli değildir.

Bir başka önemli sorun, ölçekte aşırı etnik duyguları dile getirecek maddelerin bulunmamasıdır. Örneğin bir etnik gruba ilişkin olarak, onların ülkeden çıkarılmasını istemekten öteye, şiddet içeren olumsuz duygular besleyenlerin bu ölçekle ölçülebilmesine olanak yoktur.

Birbirini izleyen ölçek konuları arasındaki uzaklıkların eşit olduğu yolunda bir gerekçe bulunmadığı için, toplumsal uzaklık ölçeği ölçümler arasında ancak daha büyük daha küçük veya eşit gibi karşılaştırmalar yapmaya elverişlidir. Buna karşın, tutumlar arasındaki farkı ne ölçüde büyük olduğu konusunda bir yargıda bulunmak olanaksızdır. Özetle bu ölçek daha öncede söylenildiği gibi ölçümler arasında yalnızca azlık-çokluk ayrımı yapabilen bir sıralama ölçeğidir. (Sencer 1978:172)

3.2. Thurstone Eşit Görünümlü Aralıklar Ölçeği

Thurstone sosyal tutumların ölçülebildiğini ilk defa öne süren kişidir. (Kağıtçıbaşı 1999: 134) Tek boyutlu ölçek geliştirmek için farklı teknikler bulmuştur. Bunlar içinde en yaygın olanları, çift karşılaştırmalar tekniği ve eşit görünen aralıklar ölçeği tekniğidir. Bu teknikler, maddelerin oluşturulmasına göre farklılıklar göstermektedir. Thurstone’un eğitimsel, psikolojik, sosyolojik değişkenleri ölçmek ve anlamak için yaptığı

ölçeklerin yorumu ile ilgili kapsamlı çalışması, ölçmenin temelini oluşturmuştur.

Thurstone ve arkadaşlarının uzun süreli çalışmalarının başlangıç noktası, akademik psikolojideki psikofizik araştırmalarda kullanılan “**ancak fark edilebilecek farklar**” kavramıdır. Avrupa ve Amerika’da ilk psikolojik laboratuvar deneylerinde duyu organlarının ve duyarlılığın incelenmesinde kullanılan bu kavram, birbirine çok yakın ağırlık, ses tonu, renk gibi özellikleri olan fiziksel uyaranların denekler tarafından birbirinden ayırt edilmesi olarak kabul ediliyordu. Diğer bir anlatımla deneklerden beklenen, uyaranları birbirleriyle karşılaştırıp, farklı olanları belirtmeleriydi. Bu şekilde bir süreklilik üzerinde birbirini izleyen uyaranlar arasındaki farkların tam algılandığı noktalar, eşit büyüklükteki birimleri belirleyecektir. Fiziki uyaranlar yerine tutum ifadeleri konulduğunda da aynı sonuçların elde edilmesi mümkün olacağını belirtmiş ve ilk araştırmasında bu ilke doğrultusunda, deneklerden her bir ifadeyi birbirleriyle karşılaştırarak ifadeden hangisinin tutum objesine yönelik daha olumlu yada olumsuz olduğuna kara vermelerini istemiştir

3.2.1. Geliştirilmesi

Thurstone ölçeğinin hazırlanmasında izlene aşamalar aşağıda verilmiştir:

1. Ölçülmek istenen tutum objesine ilişkin direkt olarak mantıksal sayılan bir ölçek oluşturmak yerine, araştırmacı her çeşit görüşü belirten 100-150 kadar ifade alan yazından, ön görüşmelerden elde eder ve çoğunlukla araştırmacı tarafından oluşturulur. İfadelerin seçiminde dayatılan temel ölçütler şunlardır:

a. Şimdiki zamandan çok geçmişi çağrıştıran tutum ifadelerinden, olgularla bağlantılı, birkaç anlama gelebilen, uygun bulanların çok az olacağı açık uçlu ifadelerden kaçınmak gerekmektedir.

b. İfadeler basit, açık, ölçekleme konusuyla doğrudan ilişkili olarak seçilmelidir.

c. İfadeler olanaklı ise 20 sözcüğü aşmamalıdır.

d. Herkes, her zaman, asla, hiçbiri sözcükleri belirsizlik yaratacağından, bunları kullanmaktan kaçınmak gerekmektedir.

e. Sadece, bir tek, çoğu zaman vb. sözcükleri dikkatli kullanılmalıdır.

f. Ölçeğin verileceği kişilerin anlayamayacağı sözcüklerden kaçınmak gerekmektedir.

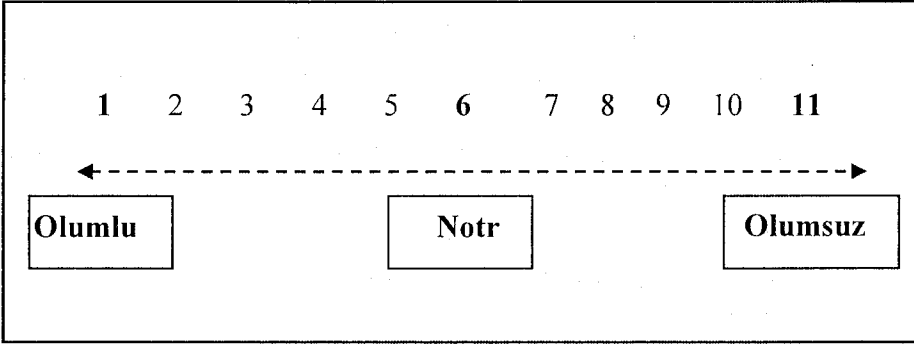
g. Çift olumsuzluk taşıyan ifadelerden kaçınılmalıdır.

Feminizm ile ilgili tutumu ölçmek için geliştirilmiş bir ölçekteki **belirsiz** ifadelerle şu şekilde örneklendirilebilir;

- Evli kadın, tahta oturması gereken köledir.
- Bugün bile, genç kızların genç erkekler kadar olanakları yoktur.
- Gençlik aşamalı sözü, sadece genç erkekler tarafından söylenmektedir.
- Kadın, insanlığını kadınlık rolü içinde geçirmek zorundadır.
- Ölçütlere **uygun** olarak toplanmış, ifadeler ise aşağıdaki gibi örneklendirilebilir;
- Daha büyük yaştaki öğrenciler, küçüklerin anlamadıkları sorunları çözmelerine yardımcı olmalıdır.
- Büyük kardeşler, caddede küçüklerin güvenliğini gözetmelidir.
- Büyük kardeşlere küçükler saygı göstermelidir.
- Büyük kardeşler kendileri de çocuktur, küçükleri düşünmemeleri gerekir.
- Gerekirse büyük kardeşler söz dinletmek için küçük kardeşlerini dövebilmelidir.
- Büyük kardeşler, küçüklere yardım için her şeylerini feda etmelidir.

2. İkinci aşamada, bir hakemler grubuna gereksinim vardır. Hakemlerin, ölçeğin uygulanacağı gruba benzer kişilerden oluşmasına dikkat edilmelidir. Hiçbir zaman 30 hakemden az olmamak koşuluyla, bir sayı vermek gerekirse, 100-150 ifade için 40-60 hakem kullanılmalıdır. Her hakemin tüm ifadeler hakkında değerlendirmesi alınır. Bunun için en olumludan en olumsuzu uzana ve genellikle 11 kümeden oluşan bir ölçek hazırlanır. Hakemlerin, ifadeleri bu kümelere yerleştirmeleri beklenir. Söz konusu 11 kümenin iki karşıt tutum arasında, eşit aralıklarla sıralanan çeşitli derecelenmeleri temsil etmesi gerekir. Ölçekte 1. küme en olumlu, en yandaş (veya tersi yani en olumsuz) bulunan ifadeleri, 11. küme en olumsuz, en az yandaş (veya tersi yani en olumlu) bulunan ifadeleri, 6. küme ise nötr ifadeleri içerir. **(Tablo 5.)**

Tablo 5. Tutum Derecelendirme Cetveli

Kaynak: Ezel Tavşancıl, a.g.e. s.122

Hakemlerin, ifadeleri değerlendirirken kişisel yargılardan bağımsız hareket etmesi, bu ölçekte en önemli noktalardan biridir. Hakemlerin görevi, ifadeyi anlamına göre belli bir kümeye yerleştirmektedir. Ayrıca hakemlerden gruplar (kümeler) arasındaki aralıkları eşit tutmaları istenir. Yani 2. ile 3. grup arasındaki fark, yayılma alanı boyunca 8. ile 9. gruplar arasındaki farka eşit olmalıdır.

3.2.2. Değerlendirilmesi

Thurstone tipi ölçeklere çeşitli eleştiriler yöneltilmiştir: (Tavşancıl 2002:137) Çeşitli yollarla derlenmiş yüzlerce tutum ifadesinin hakemler tarafından tek tek değerlendirilmesinden sonra her ifadenin çeşitli sınıflara göre dağılımını veren tabloların hazırlanması ve grafik olarak gösterilen derecelendirmelere dayanarak ölçek puanı ve belirsizlik katsayılarının hesaplanmasının uzun ve yorucu bir süreç olmasıdır. Ancak, bu sakıncalardan bir kısmı istatistiksel paket programlar (SPSS, Minitab gibi) ile bir ölçüde ortadan kalkmıştır.

İkinci eleştiri, Thurstone tipi ölçekleme tekniğinde ölçek değerlerinin hakem sayılan kişilerin yargılarına dayandırılması ile ilgilidir. Ölçek değerlerinin bu yolla saptanmasında ortaya çıkan sorunlardan ilki, ifadeleri elden geldiğince objektif, kendi tutumlarından bağımsız olarak ölçek konumlarına yerleştirmekle görevli olan hakemlerin, bu yerleştirmede, kendi tutumlarını değerlendirmelerine katma olasılığıdır. Örneğin ölçülecek tutum objesine ilişkin çok olumlu veya çok olumsuz bir tuma sahip olan hakemlerin, tutumu daha ılımlı olan hakemlere göre yansız sayılabilecek bir ifadeyi yanlış bulup, çok olumlu ya da çok olumsuz olarak sınıflamaları olanaklıdır. Bundan dolayı hakemlerin maddeleri yö-

nergede öngörüldüğü gibi ve kendi tutumlarından bağımsız olarak değerlendirip değerlendirmedikleri sınanmalıdır. Hakemlere başvurmanın yarattığı ikinci sorun ise, ölçek puanlarının, bu kişilerin toplumsal konum ve kültürlerinden etkilenme riskinin olmasıdır. Ancak yine bu sorun da deneysel çalışmalarla saptanabilmektedir. Ayrıca, Thurstone tekniği, 30'dan çok ifadeyi aynı kümeye yerleştiren hakemlerin dikkatsiz oldukları gerekçesiyle elenmesi kuralını koyarak, dolaylı bir şekilde bu sakıncaları en aza indirmektedir.

Thurstone tipi ölçeklerde ölçek konumlarının, kültürler arasında geçerli olduğunu söylemek mümkün değildir. Bundan dolayı, başka toplumsal ve psikolojik ölçme araçlarında olduğu gibi, uyarılma çalışmalarının yapılmadan kullanılması sakıncalıdır. Ancak bu eleştiri bütün ölçekler için söz konusudur.

Thurstone ölçeğine ilişkin son eleştiri de, temeli eşit görünen aralıkların gerçekte eşit olup olmadığı konusunda önemli kuşkuvarın olmasıdır. Hakemlerin yeterince titiz ve dikkatli olmadığı durumlarda ya da kendi tutumlarından etkilenmeleri halinde bu eleştirinin haklı olduğu açıktır. Bu durumda Ölçek konumlarını belirten sayısal değerler ancak sıralama olacağından Thurstone ölçeği bir sıralama ölçeğine dönüşecektir. Bununla birlikte, bu durum ölçeğin yapısına ilişkin değildir ve gerekli denetim yapıldığında eşit aralık özelliği korunabilecektir.

3.3. Likert’in Dereceleme Toplamlarıyla Ölçkleme Tekniği

Likert Ölçeği, tutumları ölçmek için kullanılan belki de en kolay ve direkt yöntemdir. (Kağıtçıbaşı 1999: 136) Likert ölçeğinde tutumları ölçülecek bireylerin tepkide bulunacakları çeşitli ifadeler yer almaktadır. Tutum ölçeğini alan birey, benimsediği ifadeleri işaretlemek yerine verilen her ifadeye ne ölçüde katılıp katılmadığını dereceler içinde belirlemektedir. Bir cevaplayıcı, dereceleme toplamları modeline dayalı olarak hazırlanan ölçekte bulunan ifadelerin her birine tepkide bulunurken, bu ifadenin kapsamına ilişkin tutumunun derecesini de bildirir. Ölçek puanı da bu derecelerin toplamından oluşur.

3.3.1. Geliştirilmesi

Anderson likert tipi bir ölçeği geliştirirken izlenmesi gereken sekiz basamak sıralanmıştır. Bunlar ;

- Belli bir tutumla ilgili olduğu kabul edilen olumlu yada olumsuz çok sayıda tutum maddesi(100 civarında) yazılımlıdır.

- Yazılan bütün maddeler bir ön denemden geçirilmeli ve değerlendirilmelidir. Bu ön deneme de ölçeğin uygulandığı grup (hakem grubu) ,ölçeğin düzenlendiği(benzer) gruptan seçilmeli ve her maddeyi olumlu, olumsuz yada nötr olarak değerlendirmelidir
- Bu grubun çoğunluğu tarafında olumlu yada olumsuz olarak bir değerlendirmeye tabi tutulamayan maddeler ölçekten çıkarılmalıdır.
- Bu maddeler çıkarıldıktan sonra kalan maddeler rasgele sıralanmalıdır.
- Bu şekilde oluşturulan denemelik likert ölçeği, ölçeğin üzerinde geliştirilmesinin amaçlandığı denek grubuna uygulanmalıdır. Anlamlı ve güvenilir sonuçların alınması amacıyla uygulanan grubun sayısının , maddelerin sayısından birkaç kat (en az beş) fazla olması gerekir. (**Tablo 6**)
- Her tutum maddesinden alınan puanla , bütün ölçekten alınan puan arasındaki ilişki katsayısı hesaplanmalıdır(madde analizi)
- Yapılan hesaplamalar sonucunda yeni madde analizi sonucunda tüm ölçek puanlarıyla , istatistiksel olarak manidar ilişki olmayan maddeler ölçekten çıkarılmalıdır.

Tablo 6.:Likert tipi ölçeklerde seçenekler

Katılma derecesi		
<ul style="list-style-type: none"> • Tamamen Katılıyorum • Büyük Ölçüde Katılıyorum • Biraz katılıyorum • Fikrim Yok • Katılmıyorum • Kesinlikle Katılmıyorum 	<ul style="list-style-type: none"> • Tamamen Katılıyorum • Katılıyorum • Fikrim Yok • Katılmıyorum • Kesinlikle Katılmıyorum 	<ul style="list-style-type: none"> • Katılıyorum • Fikrim Yok • Katılmıyorum
Sıklık Derecesi		
<ul style="list-style-type: none"> • Her zaman • Genellikle • Sıklıkla • Ara sıra • Nadiren • Çok nadir • Asla 	<ul style="list-style-type: none"> • Her zaman • Sıklıkla • Ara sıra • Nadiren • Asla 	<ul style="list-style-type: none"> • Sıklıkla • Bazen • Çok nadir
Önem Derecesi		
<ul style="list-style-type: none"> • Çok önemli • Büyük Ölçüde Önemli • Biraz Önemli • Farketmez • Pek Önemli Değil • Önemli Değil • Hiç Önemli Değil 	<ul style="list-style-type: none"> • Çok önemli • Önemli • Farketmez • Önemli Değil • Hiç Önemli Değil 	<ul style="list-style-type: none"> • Önemli • Farketmez • Önemli Değil

Likert tipi tutum ölçeğine örnek verecek olursak Tablo 7’de tutum önermeleri olumludur ve her bir önermenin karşısı olan kontrol cümlesi yoktur.

Tablo 7.: Likert tipi ölçeğe Örnek

Adınız Soyadınız : .....

Doğum Tarihiniz : .....

Son Mezurun Okluğunuz .....

Okul: : .....

Aşağıda size bazı yargılar verilecek ve sizin bu yargılara katılma derecenizi belirtmeniz istenecektir. Verilen yargılara katılma derecenizi, her yargının karşısındaki seçenek harfini işaretleyerek belirtmenizi rica ederiz. Bu harflerin anlamları şu şekildedir.

A= verilen fikre tam olarak katılıyorum

B= Verilen fikre kısmen katılıyorum

C= Verilen fikir hakkında bir düşüncem yok, çekimsemim

D= Verilen fikri kısmen reddediyorum

E= Verilen fikri tam olarak reddediyorum

1	Satın alacağım şampuan kepeklenmeyi önler	A B C D E F
2	Satın alacağım şampuan ucuz olmalıdır	A B C D E F
3	Satın alacağım şampuan saçlarını parlatabilir	A B C D E F
4	Satın alacağım şampuan özel bir koku taşımaktadır	A B C D E F
5	.....	A B C D E F
6	.....	A B C D E F
7	.....	
n	.....	

Kaynak: Sakih Güneş, Davranış Bilimleri, Nobel Yay., Ankara-2000, s.323

Uygulama tek yönlüdür. Tek yönlü Likert ölçeğinde seçenek harflerinin sayısal değeri, **A=+2, B=+1, C=0, D= -1 ve E= -2** 'dir. Sonucun bulunması için bu katsayıların önermeler için kişi katılım sayısı ile çarpılması gerekir. Farz edelim ki, yukarıdaki Likert ölçeği 20 kişiye uygulandı ve her bir soru için kişilerin dağılımı bulundu. Örneğin 1 ve 3'ünlü sorular için 20 kişinin verdikleri cevapların dağılımı ve bu dağılım değerleri ile katsayılarının çarpımı aşağıdaki gibi olabilir:

Tablo 8.: Değerlendirme Tablosu

SORU-1				SORU-3		
İşaret	Cevapları (N)	Katsayı (K)	Çarpım Değeri (NxK)	Cevaplan (N)	Katsayı (K)	Çarpım Değeri (NxK)
A	10	+2	20	8	+4	32
B	4	+1	4	2	+4	8
C	2	0	0	2	0	0
D	4	-1	-4	2	-2	-4
E				6	-4	24
Toplam Değer 20 Ortalama Değer (1)				Toplam Değer 12 Ortalama Değer (0.6=0)		

Kaynak: Sakih Güney, Davranış Bilimleri, NobelYay., Ankara-2000, s.323

Yukarıdaki değerlemeye göre grup, birinci soruya kısmen katılırken, üçüncü sorunun önermesi için bir fikir bildirmiyor. Birinci sorunun önermesi, "satın alacağım şampuan kepeklenmeyi önlemelidir" idi. Bu durumda şampuan alımında tüketicilerin şampuana karşı tutumlarını olumlu kılan faktörlerden bir tanesi şampuanın kepeklenmeyi önlemesidir. Bu faktörün ağırlığı "1" yerine "2" olsa idi tutum belirlemede şampuanın kepeklenmeyi önleme özelliğinin daha önemli olduğunu söylemek gerekirdi. Üçüncü sorunun önermesi "satın alacağım şampuan saçlarımı parlatmalıdır" idi. Bu durumda şampuan kullanıcısının şampuana karşı tutumunu olumlu hale getirmede şampuanın saç parlatma özelliği önemli bir faktör durumundadır. Daha öncede belirttiğimiz gibi **Likert** ölçeği iki yönlü olarak da uygulanabilmektedir. Böyle uygulamalarda seçenek olarak kullanılan harflerin sayısal değeri olumlu önermelerde 5'den 1'e

doğru gelişirken, olumsuz önermelerde (karşit önermelerde) 1'den 5'e doğru gelişecektir. Elde edilen sonuç yukarıdaki gibi hesaplanacak, her olumlu önermenin karşiti olan olumsuzca birlikte değerlemesi yapılacaktır. Yorum ise olumlu önermede seçenek değerinin anlamına göre bulunacaktır.

3.3.2. Değerlendirilmesi

Likert ölçeğinin olumlu şekilde değerlendirilmiş olan yönlerini şu şekilde sıralayabiliriz. (Baysal 1981: 81,82)

- a) Likert ölçeğinin hazırlanması ve kullanılması Thurstone ölçeklerine göre daha kolaydır.
- b) Likert ölçeği tutum ifadelerine ilişkin sunduğu seçeneklerle çeşitli katılma derecelerinin dile getirilmesine olanak sağlar. Beş ya da daha fazla derecelmeli cevaplanma olanağı daha fazla bilgi sağladığı gibi daha kesin ölçümlere olanak verir.
- c) Likert ölçeği konuyla ilgili görünmese bile diğer ifadelerle yüksek ilişki gösteren herhangi bir ifadeye de açıktır.
- d) Likert ölçeğinde güvenilirlik oldukça, hatta Thurstone ölçeklerinden bile yüksektir.
- e) Likert ölçeklerinde madde analizi yapıldığından tek boyutluluğa oldukça yaklaşmıştır.

Likert ölçeğinin olumsuz yönlerini ise şu şekilde sıralayabiliriz : (Sencer-Irmak 1984: 305)

- a) Likert ölçeğinde çeşitli cevap kalıplarının aynı puanı alması nedeniyle, puanların cevaplayıcıların tutumu hakkında kesin bir değer belirtmemesine, ölçeğin üretilebilirlik kuralını karşılamamasına neden olmaktadır.
- b) Likert ölçeği, puanların anlamlılığı bakımından değerlendirildiğinde puanların mutlak değerinin oldukça az olduğu kabul edilir. Bunun nedeni, puanların yorumuna bakıldığında yandaşlık ya da karşıtlığın ölçülen kitleye oranını gösterdiği görülmür. Oysa Thurstone ölçeklerinden elde edilen puanlar bağımsız olarak değerlendirebilirler.
- c) Likert ölçeği bir sıralama ölçeği olduğundan sıfır noktası yoktur. Tutumlar hesaplanırken ortaya yakın olanların yorumunu yazmak zordur. Likert ölçeğinde bireyleri bir tutum bakımından sıralamak olanaklı iken, bir kişinin tutumunun bir başka kişiden ne kadar daha olumlu olduğunu bulmak olanaklı değildir. Bu ölçekte eşit aralıklar yoktur.

3.4. Guttman’ın Yığışimli (Birikimli) Ölçekleme Tekniği

Guttman tarafından 1950’lerde geliştirilen birikimli ölçekleme tekniği tutumun bir tek boyutunu ölçmek için kullanılmaktadır. Guttman ölçeğinin temel amacı, söz konusu olan tutumun ölçeklenebilir olup olmadığıdır. Bu yöntem izlenerek bir ölçeğin tek boyutlu ve tutarlı olabilmesi için “en üst düzeyde” kabul etmediğini gösteren bir maddeyi işaretlemiş olan bir kişinin, bunun altında kalan diğer kabul düzeylerini gösteren maddeleri de işaretlemesi veya en alt düzeyde kabule ilişkin bir maddeyi işaretleyen bir kişinin, bu maddenin üzerindeki kabul düzeyi yüksek olan diğer maddeleri reddetmesi gerekmektedir. Bu nedenle Guttman tekniğine “yığışmalı ölçek yaklaşımı” denilmektedir. Gutmann’a göre tutum ölçeğini oluşturan maddeler arasında bu tür bir yığışmalı ilişkinin bulunması, maddelerin tek boyutlu olduğu ve bir ölçek halinde düzenlenebileceği sonucunu vermektedir. (Güney 2000: 325)

3.4.1. Geliştirilmesi (Skalogram Analizi)

İlk aşamada ölçme amacına göre ölçülecek özelliğe uygun belirli (10–12 kadar) sayıda sözlü ifade hazırlanarak yaklaşık 100 kadar bireyden oluşan bir guruba verilmekte ve bireylerden bu ifadelerden kabul gören maddeleri “Evet”, kabul görmeyenleri ise “hayır” şeklinde cevaplandırmaları istenmektedir. En basit skalogram analizi formunda her ifade için sadece iki cevap bulunur ve bunlar ikili (a,b; +,-; 1,0 gibi) bir kodlama sistemi ile kodlanır. Yüz kadar cevaplayıcıdan ilk on beş kişinin cevaplarının tablo halinde tablo 9 da verildiğini düşünelim. (Özguven 1998: 347)

Tablo 9.: Guttman Ölçeğinde Bireylerin Cevaplarının Dağılımı

Cevaplayıcı	Önerme 1	Önerme 2	Önerme 3	Önerme 4	Önerme 5	Önerme 6	Önerme 7	Önerme 8	Toplam (toplam "evet" Sayısı)
1	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	-	Evet	-	6
2	Evet	-	-	-	Evet	-	Evet	Evet	4
3	Evet	Evet	-	-	Evet	-	Evet	Evet	5
4	-	-	-	-	Evet	-	Evet	-	2
5	Evet	-	-	-	Evet	-	Evet	-	3
6	Evet	-	-	-	Evet	-	Evet	Evet	4
7	Evet	Evet	-	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	7
8	Evet	-	-	Evet	Evet	-	Evet	-	4
9	Evet	Evet	-	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	7
10	Evet	Evet	-	Evet	Evet	-	Evet	Evet	6
11	-	-	-	-	-	-	-	Evet	1
12	-	-	-	-	-	-	Evet	-	1
13	Evet	Evet	-	Evet	Evet	-	Evet	Evet	6
14	Evet	-	-	-	Evet	-	Evet	Evet	4
15	Evet	-	-	-	Evet	-	Evet	-	3

Kaynak: İbrahim.Ethem Özgüven, Psikolojik Testler, PREDEM Yay, Ankara-1998, s.347

İkinci aşamada her maddeye "evet" ya da "hayır" cevabı verenlerin yüzdelerin bulunur ve %80'den daha az katılma gösterilen ya da katılma gösterilmeyen maddeler ölçekten çıkarılır. Çıkarılan maddeler olumlu ya da olumsuz ayırımı yapmayan maddelerdir. Tablo 10'da görüleceği gibi, cevaplayıcıların sırası, toplam puanlarına göre, büyükten küçüğe doğru tekrar düzenlenir.

Tablo 10 : Toplam Puanlarına Göre Düzenlenmiş Bireylerin Cevap Dağılımı

Cevaplayıcı	Önerme 1	Önerme 2	Önerme 3	Önerme 4	Önerme 5	Önerme 6	Önerme 7	Önerme 8	Toplam (toplam "evet" Sayısı)
7	Evet	Evet	-	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	7
9	Evet	Evet	-	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	7
10	Evet	Evet	-	Evet	Evet	-	Evet	Evet	6
1	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	-	Evet	-	6
13	Evet	Evet	-	-	Evet	-	Evet	Evet	6
3	Evet	Evet	-	-	Evet	-	Evet	Evet	5
2	Evet	-	-	-	Evet	-	Evet	Evet	4
6	Evet	-	-	-	Evet	-	Evet	Evet	4
8	Evet	-	-	Evet	Evet	-	Evet	-	4
14	Evet	-	-	-	Evet	-	Evet	Evet	4
5	Evet	-	-	-	Evet	-	Evet	-	3
15	Evet	-	-	-	Evet	-	Evet	-	3
4	-	-	-	-	Evet	-	Evet	-	2
11	-	-	-	-	-	-	-	Evet	1
12	-	-	-	-	Evet	-	Evet	-	1
	12	6	1	6	13	2	14	9	

Kaynak: İbrahim.Ethem Özgüven, Psikolojik Testler, PREDEM Yay, Ankara-1998, s.347

Üçüncü aşamada geride kalan maddeler verilen cevaplara göre, Tablo 11’da görüleceği gibi, kolonların (önermelerin) yerleri, her önermenin toplam puanına göre, büyükten küçüğe doğru (en olumludan en olumsuzaya doğru) tekrar düzenlenir.

Tablo 11: Toplam Puanlara Göre Önermelerin Sıralandığı Dağılım

Cevaplayıcı	Önerme 7	Önerme 5	Önerme 1	Önerme 8	Önerme 2	Önerme 4	Önerme 6	Önerme 3	Toplam (toplam "evet" Sayısı)
7	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	-	7
9	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	-	7
10	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	-	-	6
1	Evet	Evet	Evet	-	Evet	Evet	-	Evet	6
13	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	-	-	-	6
3	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	-	-	-	5
2	Evet	Evet	Evet	Evet	-	-	-	-	4
6	Evet	Evet	Evet	Evet	-	-	-	-	4
8	Evet	Evet	Evet	-	-	Evet	-	-	4
14	Evet	Evet	Evet	Evet	-	-	-	-	4
5	Evet	Evet	Evet	-	-	-	-	-	3
15	Evet	Evet	Evet	-	-	-	-	-	3
4	Evet	Evet	-	-	-	-	-	-	2
11	-	-	-	Evet	-	-	-	-	1
12	Evet	Evet	-	-	-	-	-	-	1

Kaynak: İbrahim.Ethem Özgüven, **Psikolojik Testler**, PREDEM Yay, Ankara-1998, s.347

Tablo 11 'da görülen hemen hemen mükemmel denilebilecek ve dolayısıyla üretilebilirlik katsayısı çok yüksek olan bir skalogram modelidir. En yüksek kabul gören maddeden, en az kabul gören maddeye doğru sıralanmış olan bu listeye "skalogram" ve izlenen işlem yoluna da "ölçek çözümlenmesi" denmektedir. Tablo 10 yorumlanacak olursa; ölçekten elde edilen puanın "3" olması, 7, 5, 1 numaralı önermelerden "evet" cevabı alındığını (herhangi üç önerme değil) veya elde edilen puanın 6 olması 7, 5, 1, 8, 2 ve 4 numaralı önermelere "evet" cevabı verilmiş olduğunu açıkça göstermektedir. Hemen hemen herkesin hemfikir olduğu önermenin 7. önerme ve hemen hemen hayali olarak nitelendirilebilecek önermenin ise 3. önerme olduğu anlaşılmaktadır(Özgüven 1998: 348)

3.4.2. Değerlendirilmesi

Guttman’ın yığılmalı ölçek geliştirme yaklaşımı olumlu ve olumsuz yönde olmak üzere alan yazında bazı görüşlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Ölçekleme alanında henüz tartışılan ve taşıdığı üstünlükler kadar içerdiği sorunlar bakımından çeşitli değerlendirmelere konu olan bir tekniktir. Olumlu değerlendirmeler aşağıdaki şekilde sıralanabilir (Bal-
cı 2001: 36)

- a) Bunlar arasında en başta geleni ölçeğin tek boyutluluğu güvence altına almasıdır. Bu şekilde, birden çok boyutun birlikte ölçeklenmesinden doğacak geçersiz ölçümlerin önü alınabilmektedir.
- b) Yığılmalı ölçek geliştirme yöntemiyle elde edilen 10–12 kadar maddeden bir kaç (3–4) seçilerek, tutum ölçmede kısa ve aynı amaçla kullanıma olanak vermektedir. Diğer bir deyişle, daha küçük bir boyutta bir ölçeğin kullanımına olanak vermektedir.
- c) Bu tip ölçeklerde, ölçekten elde edilen puanın her zaman aynı anlama gelmesi, puanın içeriğini anlama bakımından tek tek cevapları gözden geçirmek gerekli olmamakta, kabul edilen diğer maddelerin hangilerinin olduğu kestirilebilmektedir.
- d) Tutumdaki değişmeye karşı duyarlıdır. Bu özellikleri ile Guttman ölçeğinin, güvenilirlikte en yüksek olan ölçek olduğu belirtilmektedir.

Guttman tipi ölçek geliştirme yaklaşımı ile ilgili belirtilen olumsuz yönler ise şunlardır: (Özgüven 1998: 349)

- e) Ölçek geliştirilirken "ölçek evreni" kavramıyla maddeleri seçme işleminin açık bir anlam veya kesin bir tanımdan yoksun olmasıdır. Maddelerin seçimini sağduyuya dayandırmasıdır.
- f) Ölçme aracının geliştirilmesi aşamasında, seçilen maddelerin ölçek analizine uygun olup olmadığının kararlaştırılması ve kullanılan ölçütler bakımından çok kati ve sınırlayıcı olması ve, bunun uygulama alanını kısıtlamasıdır. Ancak bu sınırlama pratik-

te görüldüğü kadar büyük değildir. Ölçüm alanlarının çoğunda yağmalı (birikimli) niteliğe sahip maddeler bulmak olanaklıdır.

- g) Kişisel bir yargı ile en az 0.90 olarak saptanan üretilme katsayısının çok yüksek tutulduğudur. Bu ölçüde yüksek bir üretilme katsayısının yine ölçek geliştirmeyi önleyecek kadar kati bir ölçüt olduğudur.
- h) Yağmalı konunun değişik biçimlerde yeniden dile getirilmesi şeklinde olan 10 ölçekleme tekniğinin pratikle uygulanması sırasında, hemen tümü aynı kadar maddenin ardı ardına sorulmasının görüşmeciyile görüşülen arasındaki olumlu ilişkiyi önemli bir ölçüde bozduğudur. Ancak bu eleştiri, Thurstone ve Likert teknikleri için de aynı ölçüde geçerlidir.
- i) Analiz suresi uzun ve karmaşıktır.

Sonuç olarak. Guttman ölçekleri ölçüm konusu olan sürekliliği ölçmek üzere gerekli maddeler sayısını, aynı güvenilirlik düzeyini korumak koşuluyla bir kaça indiren bir tekniktir. Ayrıca skolagram tekniği, ileride belli bir bireyden çok sayıda süreklilik üzerinde aynı anda ölçümler edebilmenin önemli bir adımı olarak da değerlendirilebilir. Bu tekniğin sağladığı olanaklardan yararlanarak her biri yalnızca birkaç maddeyle temsil edilen çok boyutlu bir ölçekle karmaşık bir bütün oluşturan çok sayıda sürekliliği birlikte ölçme olanağını verebilir.

SONUÇ

Tutum kavramı ve bu kavramla birlikte ele almış olduğumuz kavramlar insanları tanımlamak ve onların davranışlarını açıklamak için gereklidir. İnsanların davranışlarının önceden tam olarak tahmin edilemese de davranışların hangi yönde gerçekleşebileceği tahmin edilebilir. Günümüzde bu konuda üzerinde gelişen ve artan teknolojiler ve teknikler, insanların davranışlarına yön veren tutumların ölçülmesini kolaylaştırmaktadır. Tutumların çalışmada bahsedilen ölçüm yöntemleriyle ölçülerek yorumlanması birçok konuda kurumların çalışmalarına yön vermiş ve verimliliğin artmasına yol açmıştır.

Çağımızda özellikle "insan" ögesinin ön plana çıkması "müşteri", "çalışan", "yönetici" "seçmen", vb gibi unsurların özelliklerinin bilinmesini ve bu unsurlar konusunda proaktif olarak strateji belirlenmesini gerekli kılmıştır. Bu nedenle insan ögesinin tutumlarını, tutumların oluşum sürecini ve bu tutumların ölçme tekniklerinin bilinmesi kurumlara önemli bir rekabet avantajı kazandırmaktadır.

Tutum ölçeklerinin ve bu ölçeklerin kullanılma şeklinin bilinmesi önemlidir. Ancak günümüze kadar geliştirilmiş olan bütün tutum ölçeklerinin eksik olan yanları bulunmaktadır. Bu ölçeklerin eksik yanları içinde bulunulan duruma göre farklılık arz edebilir. Burada önemli olan nokta tutumu ölçmek istediğiniz ölçeğin özelliklerini doğru bilmektir.

Tutumlar ve tutumların insanların davranışlarına yön veren özellikleri bir çok bilim dalı tarafından araştırılmakta ve bu araştırma sonuçları yine bir çok bilim dalı tarafından kullanılmaktadır. Dolayısıyla tutum ve tutum ölçüm kavramları disiplinler arası bir alanda ele alınması ve incelenmesi daha doğru olacaktır.

KAYNAKÇA

- Allport, G.W. "Attitudes", **Readings in Attitude Theory and Measurement**, Ed. Martin Fishbein. New York: John Wiley&Sons, Inc., 1967.
- Arkonacı, Sibel Ayşen, Sosyal Psikoloji, Alfa yay., 2001
- Arul, M. J, **Bogardus' Social-Distance Scale**,
<http://www.geocities.com/Athens/5503/atti2-b.html>
 (18.07.2006)
- Balci, Ali **Sosyal Bilimlerde Araştırma: Yöntem, Teknik ve İlkeler**, Ankara Üniv. Eğitim Fak. 2001
- Baysal, A. Can; **Sosyal ve Örgütsel Psikolojide Tutumlar**, İstanbul Üniv. İşletme Fak. Yay., İstanbul-1981
- Erdoğan, İlhan; **İşletmelerde Davranış**, Evrim Bas. İstanbul-1999.
- Eren, Erol, **Örgütsel Davranış ve Yönetim Psikolojisi**, Beta yay. İstanbul
- Güney, Salih **Davranış Bilimleri**, NobelYay., Ankara-2000,
- İnceoğlu, Metin **Tutum Algı İletişim**. Verso Yay. Ankara-1993.
- Kağıtçıbaşı Çiğdem, "Yeni insan ve insanlar" Evrim Yay, İstanbul-1999

- Köklü, Nilgün, "Tutumların Ölçülmesi ve Likert Tipi Ölçeklerde Kullanılan Seçenekler", **Ankara Üniversitesi Eğitim Bil. Fak. Der.**, 28,2,
- Northcraft, Gregory B. Organizational Behavior, The Dreyden, Orlanda, 1994.
- Odabaşı, Yavuz Gülfidan Barış; **Tüketici Davranışı**, Mediacat, İstanbul-2002,
- Özgüven, İbrahim.Ethem **Psikolojik Testler**, PREDEM Yay, Ankara-1998,
- Özgüven, İbrahim.Ethem, **Bireyi Tanıma Teknikleri**, PDREM Yay, Ankara-1998
- Sencer, Muzaffer, **Toplumsal Araştırmalarda Yöntembilim**, TODAİE Yay. Ankara-1978
- Sencer, Muzaffer, Y. Irmak, **Toplum Bilimlerinde Yöntem**, Say yay, İstanbul-1984
- Tavşancıl, Ezel, **Tutumların Ölçülmesi ve SPSS İle Veri Analizi**, Nobel, yay. Ankara-2002
- Thurstone, Louis L. "Atitudes Can Be Measured", **Readings In Attitude Theory And Measurment**, Ed: Martin Fishbien. New York: john Wiley&Sons, Inc 1967
- Tolan, Barlas; Galip İsen, Veysel Batmaz, **Ben ve Toplum: Sosyal Psikoloji**, Teori Yay. Ankara 1985.